

Jaroslav Veis

Hledání a nalézání

Rozhovor

s Michalem

Andělem

Hledání a nalézání

Rozhovor s Michalem Andělem

Jaroslav Veis

Recenzenti:

doc. PhDr. Martin Kučera, CSc.

prof. PhDr. Petr Svobodný, Ph.D.

Publikace byla vydána s přispěním 3. LF UK.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2023

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Obálka a sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2023

© Jaroslav Veis, 2023

ISBN 978-80-246-5563-5

ISBN 978-80-246-5565-9 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

 Zakultní
Nemocnice
Královské
Vinohrady
1312

Prof. MUDr. Michal Anděl, CSc.
Fakulta
II. interní klinika

Obsah

Vysvětlivka na úvod	/7
I. NEŽ JSEM PŘIŠEL NA SVĚT	/9
II. KLUK Z BOHDALCE	/21
III. LUČEBNÍK A SANITÁŘ	/34
IV. ZRÁNÍ VÁHAJÍCÍHO MEDIKA	/46
V. KRALUPY POPRVÉ	/65
VI. VOJÁKEM NEELITNÍHO ÚTVARU	/69
VII. KRALUPY PODRUHÉ	/78
VIII. PRVNÍ ROKY V IKEM	/84
IX. METABOLICKÁ JEDNOTKA	/103
X. DIABETOLOG	/117
XI. PILÍŘE MÉHO ŽIVOTA	/134
XII. VINOHRADY	/146
XIII. DĚKANEM	/173
XIV. LÁSKA, POZNÁNÍ, VÍRA	/195
XV. MAJÍ V NEDĚLI NAROZENÉ DĚTI JENOM ŠTĚSTÍ?	/206
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	
VYBRANÉ TEXTY	/227
Poznámka na závěr	/248

Vysvětlivka na úvod

Poprvé jsem se s dnešním profesorem MUDr. Michalem Andělem, CSc., potkal, když nám oběma bylo jedenáct let. Chodil jsem do 85. osmileté základní školy (jak se tehdy dle sovětského vzoru jmenovala) ve Vršovcích, zvané podle textilní továrny na protější straně Vršovické ulice (tenkrát se jmenovala Třída SNB) Fajglovka a v šesté třídě se k nám, dětem z měšťanských Vršovic, přidali školáci z Bohdalce a ze Slatin. Tamní škola sloužila jako předobraz slavné Obecné školy Zdeňka a Jana Svěrákových a rozhodně nebyla tak idylická, jak by se z filmu mohlo zdát. Ale žádná idylka nebyla ani naše Fajglovka: žáci jsme byli tak rozjívění, že šesté i sedmé třídy byly pro jistotu rozděleny na chlapecké a dívčí – pak pokus skončil. Nevím, zda byla tehdy, na sklonku padesátých let 20. století, nějaká jiná škola v Praze takto segregovaná.

Jedním z kluků, který dorazil z bohdaleckého kopce dolů do naší 6.C, byl Michal. Taktéž se nikdo nemůže divit, že si od té doby tykáme, a zůstalo to tak i v tomto vyprávění.

J. V.

I. Než jsem přišel na svět

Michale, víš, kdy se v Praze objevili první Andělovi?

Můj táta říkal, že tohle jméno je poprvé doloženo už za panování Karla IV. Jmenoval se tak zakladatel úplně první botanické zahrady v Praze, která byla v místech, kde dnes stojí Hlavní pošta.

Zkusil jsem toho prvního pražského Anděla najít ve starém Ottově slovníku a tam se lze dočíst, že se oné zahradě říkalo Hortis Angelicus nebo taky Andělská zahrada podle zakladatele a císařského apatykáře Angela de Florencia. Byla prý tenkrát jedna z nejlepších v celé Evropě, pěstovány v ní byly aromatické a léčivé byliny a údajně v ní za své návštěvy v Praze v roce 1356 rád sedával slavný renesanční básník Francesco Petrarca. Dnešní ulice Politických vězňů se ještě skoro tři století jmenovala Angelova. A co víc, ta zahrada vlastně souvisela s medicínou: založil ji přece císařský apatykář, aby v ní pěstoval léčivé byliny. Mimochodem, myslíš, že to může být tvůj prapředek?

Pokud ano, pak zcela nespolehlivě. Občanské, selské a řemeslnické rodiny, což byl náš případ, tak hluboko sahající rodokmeny nemají. Navíc řada rodokmenů takových rodin bývá založena na hledání v křestních a rodných listech v dobách protektorátu, kdy musely prokazovat svůj árijský původ. V našem případě to šlo jen u tří čtvrtin členů rodiny – z těch, jak tomu říkali nacisti, árijských.

Ale když už mluvíme o dalších nositelích jména, pak je tu ještě jakýsi měšťan Anděl ze Starého Města pražského, který byl vězněn za účast ve stavovském odboji, za kterýžto, jak známo, byli pod zámek převážně měšťané. O krk však nepřišel, alespoň není v žádném seznamu popravených. A hezký zápis v dějinách skoro nových pak má ještě učitel a amatérský hvězdář Karel Anděl, autor světoznámé mapy Měsíce Mappa Selenographica z roku 1926. Je po něm pojmenován jeden z měsíčních kráterů.

Ale ten pocházel z jiné větve Andělů. V moderní době jsou známí vynikající statistik profesor Jiří Anděl z Matematicko-fyzikální fakulty UK a skvělý fotograf Jaroslav Anděl. Ale nikdo z nich není mým blízkým příbuzným.

Každopádně se jméno Anděl vyskytuje častěji než jinde kromě Prahy ještě na Rokycansku a na Hořovicku. Tam se také ve vsi Kolvín, která dnes už neexistuje, protože ji v roce 1953 pohltit vojenský újezd Brdy a obyvatelé byli vystěhováni, narodil můj dědeček Antonín Anděl. Moc toho o něm nevím, zemřel rok a čtvrt předtím, než jsem se narodil já. Později žil nejprve ve Strašicích a pak v Dobřívě u Rokycan, kde byl kovářským mistrem. Patřil k zakladatelům místního ochotnického divadla, ve kterém hrál a režíroval. Byl také aktivní v dobřívském Sokole. Přátelil se s hercem Jindřichem Mošnou, který do Dobříva jezdil na letní byt. V rodině se tradovalo, že Mošna dědečka přemlouval, aby to zkusil v Národním divadle, ale moje přísná babička to zatrhla, kovářství bylo rozhodně řemeslo solidnější, a především zaručovalo větší jistotu. Dědeček za první světové války narukoval na italskou frontu, odkud byl v roce 1916 vyreklamován jakožto otec pěti dětí a hlavně kovářský odborník zpátky domů, aby posílil válečnou výrobu. A to je skoro všechno, co o něm vím. Vlastně mi v paměti utkvělo ještě něco, co mi říkal táta: dědeček, který jinak musel obracet každý halíř, měl před první světovou válkou předplaceno *České slovo* a tři časopisy: jeden z nich byl měsíčník *Žvon*, k tomu bral nedělní *Národní politiku* a pro babičku týdeník *Rodina*. V Dobřívě se také staral o knihovnu. Takže kovář, divadelník a čtenář.

Ž jaké rodiny byla ona přísná babička, která mu nedovolila jít k divadlu?

O ní vím mnohem víc. Jednak od táty, jednak proto, že žila do roku 1964. Křestním jménem Marie, z rodiny Kuncových, kteří žili ve Strašicích už přinejmenším na konci 18. století a převážně pracovali v kovárnách, jednak ve Strašicích, jednak ve Zbirohu. Babička měla tři sestry a bratra, a ti všichni se vystěhovali do Spojených států.

Všichni kromě ní?

Jí maminka řekla: „Ty se mnou zůstaneš doma, abych tu měla alespoň někoho.“

Do Ameriky je vyhnala nouze? Nebo touha jít za něčím novým?

Všichni žili ne zrovna v nouzi, ale rozhodně ne v dostatku. Vystěhovali se postupně, první odešli v roce 1893, poslední v roce 1912. Směřovali nejdříve do Chicaga a jeho okolí, kde byla velká česká komunita. A protože všichni v rodině byli od železa, hrálo roli i to, že tam byly železářny.

I ty sestry? Taky byly od železa?

Ne, ale jejich manželé. Naopak bratr, jmenoval Sylvestr Kunc, se dal do obchodování. Jsem se dvěma větvemi té rodiny v kontaktu už od osmdesátých let. Dokonce s některými jsem se velice sblížil – začalo to tím, že mě navštívil prabratranec Dean Myers, farář presbyteriánské církve. Právě od něj toho vím o americkém příbuzenstvu nejvíc. Jeho matka Helen, rozená Bohaty, shromáždila o téhle větvi naší rodiny a jejich českých kořenech velké množství dokumentů.

Hlásili se k češtví jako Andělovi? Jméno Kunc napovídá, že mohli být spíše čeští Němci, zní docela německy.

S tím němečtvím je to složitější. Podle toho, co říkal táta i má teta Ema, tak jeho babička z matčiny strany, Barbara Scheiner nebo Sajner a jinde Šajnerová, původem z Čisté u Rakovníka, pořádně česky neuměla. Proti vůli svého otce se vdala za kovářského tovaryše Vavřince, jindy Laurenze Kunce, který byl v Čisté na vandru, a odešla s ním do jeho rodných Strašic u Rokycan. Docent Modr, se kterým jsem později pracoval v IKEM, původem také ze Strašic, mi říkal, že jejich rodina přišla z Porýní-Falcka do Strašic okolo roku 1850 spolu s dalšími železáři s příslibem kvalifikované práce v železárnách a mezi jedenácti rodinami že byli také Kuncovi. Jenže jiní Kuncovi žili ve Strašicích již dříve. Kunz, počeštěno Kunc, je však velmi obvyklé příjmení nejen u nás, ale i v Německu a Rakousku, dokonce i ve Švýcarsku.

Ale k tomu češtví. Tátův tatínek, a tedy můj dědeček Antonín Anděl četl české kulturní a politické časopisy a táta sám byl celý život zcela přesvědčený vlastenecký Čech. Dědeček i táta si vzali ženy, které české kořeny úplně neměly. Tenhle posun rodin byl dost obvyklý. Celé předlitavské Rakousko té doby, nejen Vídeň nebo Praha, přece bylo také něco jako ten slavný americký *melting pot*, i když tenkrát ten pojem nikdo neznal... Vlastně to bylo docela jednoduché. Někam přišli němečtí řemeslníci, poslali děti

do školy a během jedné či dvou generací z nich byla česká rodina. Ale o tom asi něco víš z domova taky, když jste Veisovi. K opačnému posunu docházelo v pohraničí, kde české děti chodily do německých škol.

Jak si v tom pravém americkém melting potu vedli Kuncovi a další členové rodiny?

Dobře. Řekl bych, že dneska mám v Americe dohromady pár set příbuzných. V prvních generacích to byly velké rodiny, devět dětí nebylo výjimkou. Jména se poameričtovala, třeba z Feuerisela se v Čechách stal Fajrajzl a v Americe pak Frasel, z Jaroslava Jerome. I když všichni odcházeli jako katolíci, potomci už jsou často protestanti či přesněji presbyteriáni. Důležité pro ně ale vždy bylo, aby poskytli dětem co nejlepší vzdělání. Občas se setkáváme; když jsem se ocll v Americe, zastavil jsem se někdy u Mayersů nebo u Fraselů. Příležitostně jsem si psal s tátovým bratrancem Dickem Perglerem. Měl vybraný literární styl. Byl celý život zaměstnaný v clevelandských novinách. Občas nás američtí příbuzní také navštívili v Praze, teď už taky děti z nejmladší generace, tedy pravnuci či praprawnuci těch původních přistěhovalců.

Zpátky do Dobřívva, kde se na počátku minulého století narodil tvůj otec...

Narodil se 30. března 1905. Byl nejstarší z devíti dětí, jedna sestra mu zemřela po úrazu hlavy, když jí bylo patnáct let. Na Štědrý den 1926 upadla na mostě před jejich domem na ledě. Ostatní se dožili vysokého věku, čtyři z nich zemřeli po devadesátce.

Táta dostal do vínku fenomenální paměť. Výborně se učil v obecné škole i na měšťance. Rodina neměla moc peněz, aby mu financovala další studia, on si ale vždycky uvědomoval, jak moc mu záleží na vzdělání, protože bez něj žádného společenského vzestupu nedosáhne. Navíc, vždycky ho zajímalo všechno nové. Nejdřív se učil strojním zámečnickem, ale pak, když v okolí začali rozvádět elektřinu a ve vesnicích se rozsvítily první žárovky, okamžitě ho to chytlo a přešel na elektrikářství. Jak jen to bylo možné, začal při zaměstnání studovat průmyslovou školu. V roce 1923 šel na vojnu do Kbel k letectvu a už tehdy byl rozhodnutý, že chce studovat i na vysoké škole. V roce 1935 si zvolil elektrotechniku na ČVUT.

Mimochodem, zůstal někdo z rodiny v Dobřívě?

Do Prahy, myslím, odešli skoro všichni. Už dědečkovy sestry šly do Prahy do služby a dvě z nich se tu velice dobře provdaly. Sestra Františka si ještě před první světovou válkou vzala Josefa Srba, tenkrát měl maličkou dílničku se vším, co souviselo s čerstvou novinkou elektřinou, od lamp po drobné přístroje do domácnosti. Dařilo se mu dobře, nakonec měl v Modřanech takovou „malou továrničku“ s patnácti sty zaměstnanci a prateta sedávala na terase vily s jinými dámami, pily kávu a hleděly na Vltavu. Táta vzpomínal, jak když mu bylo šestnáct, přijeli za ní s bratrem Františkem do Prahy a ona jim ukrojila chleba a namažala na něj na prst sádla – to bylo v roce 1921 pro kluky z chudé rodiny panečku něco!

Druhá prateta, Marie, si vzala také řemeslníka, dlaždiče, který ovšem už po první světové válce měl velkou firmu, vydláždil snad celé Dejvice, a nejen ty. Takže skončili ve vile na Hanspaulce a jejich dcera už vystudovala angličtinu na pražské filozofické fakultě, po druhé světové válce či v padesátých letech se pak vdala za pilota britských aerolinek a odstěhovala se do Anglie. Byly to takové trochu opožděné příběhy, které známe z Neffovy historické ságy o Bornech a Nedobylech. Konec Rakouska a počátek Československa byla doba, která schopným a podnikavým přála.

Předpokládám, že všichni byli republikáni a po Rakousku se jim nestýskalo.

Také v katolictví, které bylo pevně svázáno právě s Rakousko-Uherskem, hodně poleví a strýc Václav si z mé prababičky dělal kvůli víře asi i dost necitlivou legraci. Ale to taky patřilo k oné době. S republikou přišel příklon k ateismu. Nebo se přestupovalo do Jednoty bratrské či Církve československé, inspirované prezidentem Masarykem.

Podobně cílevědomý a ctižádostivý byl mezi sourozenci jenom tvůj táta, nebo byli všichni takoví?

On to jak formálně vzděláním, tak postavením dotáhl nejdál – tedy jak se to vzhledem k jeho dalším osudům dá brát. Ale jeho tři bratři patřili mezi dělníky, o kterých se říkalo, že jsou dělnická šlechta – byli velmi dobří a velmi cenění tovární dělníci.

Strýc František byl zdatným nástrojářem v Modřanech a strýc Václav, který byl jemný mechanik, dovedl dělat takové ty věci,

kteří jsou vysoko ceněné – drobné, naprosto unikátní součástky složitých celků. Pracoval v jednom z ústavů, který byl předchůdcem IKEM v Krči, ve kterém se konstruovaly i vyráběly kardio-stimulátory, a když pak emigroval, měl podobné zaměstnání v solothurnské továrně Autofon, kde taky v materiálové laboratoři pracoval můj táta.

No a další strýc Ladislav, vyučený tiskař, byl za války totálně nasazený v novinách v Mnichově, kde se naučil rychle a přesně sázet německé texty. Ten jediný byl v komunistické straně. Na jaře 1969 vytiskl nějaké letáky proti novému husákovskému vedení KSČ a jen tak tak emigroval. Směřoval taky za tátou do Solothurnu.

Kolik z bratrů Andělů po roce 1968 odešlo?

Tři do Švýcarska, všichni do Solothurnu, zahájil to můj táta. Ale zpočátku se nejlépe dařilo strýci Láďovi, tomu, který byl tiskařem. Umění dobře sázet se cenilo všude na světě.

A co sestry? Taky byly podnikavé?

Hlavně moje teta Ema byla, a hodně. Udělala si ještě za první republiky ekonomickou školu, myslím, že nějakou nižší, ale přece jen něco vystudovala. Za války pracovala v továrnách na elektrotechnická zařízení a potom, když z nich po roce 1948 vznikla Tesla, byla dlouhou dobu vedoucí prodejny Elektro v Londýnské ulici. Někdy okolo roku 1954 se vdala za Zdeňka Horváta, zpěváka a později inspicienta v Národním divadle. Dalo se říct, že všichni členové téhle původně chudé venkovské rodiny se pracovali na společenském žebříčku nahoru, do střední třídy a někteří z nich i zbohatli.

Obrátme se k předkům po přeslici, ze strany tvé maminky. Ti byli z Prahy?

To byli Lustigovi po dědečkovi a Kozderkovi po babičce. Lustigovi pocházeli z Plaňan nedaleko Českého Brodu. O mém pradědečkovi Jacobovi Lustigovi se v rodině ví, že měl statek. A taky že byl blondatý a modrooký – neměl ty tradované židovské rysy. Zato má prababička, za svobodna Anna Bondy, byla hodně tmavovlasá – alespoň podle jejího jediného obrázku, který se zachoval dost dlouho, aby ho viděla má máma. Já už ne.

Dědeček Emil Lustig se narodil v roce 1883 a záhy osiřel – nejdříve zemřela jeho máma při porodu jeho mladšího bratra a potom, když dědečkovi bylo asi šest let, i jeho táta, který se ale ještě stačil podruhé oženit. Jeho druhá žena se jmenovala Paula, ale o té jsem nikdy nic dalšího neslyšel.

Byla taky Židovka?

Určitě. Tenkrát si Židi brali zase jenom Židy. Byla to židovská rodina se vším všudy, i když v něčem byla zvláštní. Tři starší dcery vyvdali, hned když jim bylo patnáct, což tehdy zákony dovolovaly. Všechny sestřenice mé mámy tak byly o generaci starší.

Synové se ženili o hodně později a především až poté, co se vyučili a dokázali zajistit rodinu. Dědeček, který chodil do české školy a česky mluvil dokonale, se vyučil drogistou, či jak se tehdy říkalo materialistou. Do učení šli co nejrychleji i jeho bratři Hugo a Artur. Ale suď Bůh, co bylo příčinou té rychlosti. Každopádně byli všichni už sirotci a o tom, jestli v tom hrála roli jejich nevlastní matka Paula, se v rodině nemluvalo.

Tvůj dědeček Emil Lustig patřil mezi průkopníky družstevního podnikání v českých zemích. Jak se k družstevnictví dostal?

Už když byl v učení, začal ho přitahovat anarcho-socialismus, hnutí, které bylo na konci 19. století mezi mladíky, jako byl on a jeho přátelé, hodně populární. Tam se seznámil se svým celoživotním kamarádem Heřmanem Taussigem a taky se známým bouřlivákem Frantou Sauerem, tím, který na Staroměstském náměstí strhl v říjnu 1918 mariánský sloup. Myslím, že to hodně vadilo mé babičce. Dědečkovi ještě nebylo osmnáct, když vstoupil do sociální demokracie. Jeho politická dráha začala, viděno dnešními očima, docela zvláštně: dostal stranický úkol sledovat dodržování zákonné prodejní doby obchodů, a pokud dodržována nebyla, pohrozit majiteli, že mu někdo rozbije výlohu. A přitom v jednání byl k lidem nesmírně milý a slušný, podle některých byl dokonce mladý muž vznešeného chování. A protože měl i organizační nadání, brzy začal dostávat jiné a mnohem důležitější úkoly.

Bylo mu čtyřiaadvacet let, když byl v roce 1907 delegátem Mezinárodního kongresu socialistů ve Stuttgartu. V roce 1910 se pak účastnil dalšího sjezdu v Kodani, kde byli také Rosa Luxemburgová nebo Vladimír Iljič Lenin. Tam už reprezentoval sociálně demokratické družstevní hnutí v českých zemích.

Jeho hlavním úkolem bylo budovat celou síť výrobních a nákupních družstev, zaměřených zejména na zemědělské produkty. Získával malé a střední rolníky pro družstevní mlékárny a výkupny. V roce 1908 se stal spoluzakladatelem Ústředního svazu konzumních, výrobních a hospodářských družstev, jehož byl později mnohaletým předsedou. Později, v polovině dvacátých let, postavil v pražské Petruské čtvrti dům pro ústředí Družstevní velkonákupny. V té budově dnes sídlí pojišťovna Kooperativa. Dávno předtím, okolo roku 1910, se také seznámil s mou babičkou, svatbu měli v roce 1912. Brzy po svatbě, v roce 1913, jí věnoval knihu německého sociálního demokrata Augusta Bebela *Žena a socialismus*.

Byla i ona ze židovské rodiny?

Naopak, z ryze české, sedlácké a chalupnické z Turnovska. Ale celé to bylo složitější. V rodině se tradovalo, že původně to byla rodina zemanská, které tvrz ovšem někdy v 18. století vyhořela a rodina zchudla. Když se dědeček Emil s babičkou seznámil, byla už mladá bezdětná vdova. Poprvé byla vdaná za lékárníka Vítka, který odešel z Jičína do Vídně, kam se s ním babička odstěhovala. Jenže ho postihl osud v oné době mezi lékárníky ne tak vzácný a zemřel jako morfinista. V rodině se o tom moc nemluvalo, vlastně vůbec ne, dozvěděl jsem se to od mámy, až když mi bylo okolo padesáti let.

Dalo by se říct, choroba z povolání...

Spíš choroba z pokušení... Každopádně babička to vzala jako velkou prohru, takže se z Vídně co nejrychleji odstěhovala do Prahy, vlastně tehdy ještě do samostatného Karlína, který se stal součástí Prahy až v roce 1922. A tady se seznámila se svým budoucím mužem. Jeho socialismus byl ovšem skoro pravý opak jejího životního stylu: z Vídně si přivezla měšťanské manýry i estetiku, jak se na paní lékárníkovou slušelo. Dědečka však nepochybně nesmírně okouzila.

Babičku zkrátka miloval i obdivoval a její měšťanskou estetiku toleroval. Dokonce jí, když se později přestěhovali z Karlína a žili od roku 1926 ve velkém bytě na Těšnově, zařídil „pozlačený“ nábytek – salon v ludvíkovském stylu. Sám z něj rozhodně nadšený nebyl, ale chtěl jí udělat radost. Brzy se stal, řečeno dnešním slovníkem, manažerem velkého podniku. Řídil celou

Družstevní velkonákupnu, mimo jiné několik velkých mlékáren, a potom i pozdější Povltavské tukové závody v Nelahozevsi. Byl to družstevní majetek a patřila k němu i síť obchodů „Včela“.

To pamatuju z dětství, říkalo se „Včela-Bratrství“.

Jenže „Včely“ se zmocnili komunisti, a sociální demokraté proto založili družstvo „Rovnost“. Komunisté dědečka rozhodně rádi neměli a dávali to najevo tím, že když slavili 1. máj, čas od času mu kameny vytloukli okna těšnovského bytu, do kterého se rodina přestěhovala v roce 1926. Za války pak byla „Včela“ rozpuštěna a „Rovnost“ přejmenována na „Bratrství“. No a v roce 1948 všechno zase uchvátili komunisté, udělali z toho „Včelu-Bratrství“. Družstvo pak existovalo až do devadesátých let, kdy ho získal a zrušil realitní magnát Radovan Vítek.

Ale zpátky do první republiky. Co dělal dědeček dál?

Za sociální demokracii byl taky členem bankovní rady Národní banky. Když mi bylo asi dvacet, narazil jsem jednou v antikvariátu v Dlážděné ulici na předválečnou tisícikorunu z roku 1932 s jeho podpisem. Koupil jsem ji za pár korun...

Kromě československých aktivit byl taky hodně aktivní v mezinárodním družstevním hnutí. Kdysi mi někdo říkal, že v Ženevě v budově mezinárodní organizace práce je jeho fotografie mezi nestory světového družstevnictví. Měl hodně přátel zejména ve Skandinávii, ale i v Pobaltí, tam všude družstevní hnutí dosáhlo nesmírného rozmachu. Byl například honorárním konzulem Litevské republiky, takže zcela jistě měl litevský pas. Téměř důvěrně se přátelil s předválečným finským premiérem a také ministrem financí i zahraničních věcí Väinä Tannerem.

Tyhle kontakty mu hodně pomohly, když přišla válka a on byl přímo ohrožen coby výrazný a vlivný sociální demokrat a podle nacistického zákonodárství i jako Žid. A taky proto, že se před válkou hodně zapojil do pomoci politickým emigrantům z hitlerovského Německa. Takže v červnu 1939, tedy už po okupaci, se mu povedlo emigrovat do Švédska.

Emigroval sám, bez rodiny?

Sám. S babičkou se formálně rozvedli už v březnu toho roku a babička nechtěla odjet, protože tu měla jedenaosmdesátiletou maminku. Z Těšnova se už před pár lety přestěhovali do straš-

nické vily, v níž babička a prababička zůstaly s mou mámou i její sestrou. Čtyři ženy mezi jednaosmdesáti a dvaceti roky. Z vily je za války vystěhovali, zabral ji treuhandler v továrně Telefunken, jmenoval se Ries. Prý se k nim choval docela slušně a na vystěhování došlo až po smrti mé prababičky v roce 1943. Octly se pak v dobrém bytě ve Španělské ulici, kde žily až do roku 1945. Když se potom dědeček vrátil do Prahy, byl rozvod zrušen.

A nebála se babička o sebe a o děti?

Bála se prý zejména moje teta. Ale máma i teta byly pokřtěné a míšenci 1. stupně narození před platností norimberských zákonů nebyli v prvním plánu pronásledováni. Máma i teta měly spoustu omezení, nesměly se vdát nebo studovat na vysoké škole – ale ty byly u nás stejně zavřené. Máma maturovala v červnu 1939 na obchodní akademii v Resslově ulici a v září ještě zkusila studovat na vysoké škole obchodní. Tam ji už ale jako tzv. neáričku nevzali. Okupaci s ústrky a občasným udáním zkrátka všechny tři přežily. Na rozdíl od rodin dědečkových sourozenců. Rodina dědečkova bratra Hugona skončila v Terezíně a později po transportu zahynuli v Osvětimi, jeho dcera Anka, její manžel Zdeněk a jejich děti Helenka a Pavel snad šli hned do prvního transportu a zahynuli v Rize, dědečkův bezdětný bratr Artur, který byl před válkou ředitelem zdejší pobočky Raiffeisenbank, vyskočil i se svou ženou 15. března 1939 z okna jejich bytu na náměstí Republiky. Mámu tohle strašilo celý život, pořád myslela na tetu i sestřenici a její děti... Z celé široké židovské části rodiny přežil jen málokdo. Paradoxně mámina o hodně starší sestřenice Olga – máma jí proto říkávala teta –, která měla tuberkulózu už za první republiky. A tahle Olga přežila Osvětim a žila až do roku 1951. Mámin bratranec Pavel byl zavražděn snad také v Rize, jeho syn Tomík byl zachráněn jako jedno z Wintonových dětí. Jiný mámin bratranec Karel odešel do Palestiny, aby tam připravil podmínky pro emigraci celé rodiny, ale mezitím se podmínky tak zostříly, že odejít z protektorátu už bylo nemožné. Později byl vojákem československé armády ve Velké Británii a po válce odešel do Kanady. Jeho žena ani děti koncentrák nepřežily.

Vnímal jsi židovské téma a osud rodiny už jako dítě?

Úplně jsem tomu nerozuměl, a když na mne jednou nebo dvakrát nějaký kluk pokřikoval: „Žide, Žide!“, myslel jsem, že mož-

ná proto, že jsme byli na poměry časných padesátých let dost bohatí. Ale stísněný pocit z osudu dětí, které umřely v koncentráku, jsem měl už tenkrát. Později mé přemýšlení mnohem víc definovalo křesťanství než židovství.

Úplně se nám ve vyprávění vytratil tvůj táta. S mámou se seznámili za války?

Když se seznámili, byl táta už rozvedený, jeho první manželství skončilo rozvodem. Pracovně či ekonomicky se mu však dařilo, dokonce si před válkou postavil dům na Bohdalcu, kde jsem se narodil. Vzali se s mámou 14. srpna 1945. Dědeček Lustig u toho nebyl, ještě pořád byl v Argentíně, vrátil se až v prosinci.

Počkej, ale on přece v devětatřicátém odjel do Švédska...

To ano, ale brzy potom mu řekli přátelé, že Švédsko je sice neutrální, ale stoprocentní záruka, že ho Němci neobsadí, není. Navrhli mu proto, aby odjel do Argentiny a tam zakládal pobočky družstevního hnutí a organizoval továrnu na žárovky Luma. Strávil tam celou válku. Jazyky se učil snadno, takže brzy mluvil španělsky a dalo by se říct, že tam organizoval sociálně demokratické družstevnictví už za Peróna, který se za války stal ministrem práce.

A kdy se vrátil do Československa?

Na samém konci pětáctýřicátého a rovnou si řekněme, že ne na moc dlouho. Družstevní velkonákupnu, kterou před válkou řídil, už ovládla hodně prokomunistická větev sociální demokracie a místo pro něj tam už nebylo. Jeho dobrým přítelem našťěstí byl tradiční sociální demokrat Václav Majer, z něhož se po válce stal ministr zemědělství a výživy, a dědeček mu začal dělat poradce. Když pak bylo už koncem jara roku 1947 jasné, že přijde katastrofální sucho, požádal ho ministr Majer, aby odjel do Argentiny a zajistil tam nějaké dodávky masa a obilí. Měly to být dva lodní náklady a počítalo se s tím, že budou zaplacený z peněz, které přijdou v rámci Marshallova plánu. Když se dědeček vrátil domů, dozvěděl se od Majera, že na Stalinův příkaz Československo od Marshallova plánu odstoupilo a na cestě je pšenice sovětská, což bylo poněkud pikantní, neboť v Sovětském svazu vrcholil právě v oblastech, která tradičně produkovala nejvíc obilí, obrovský nedostatek potravin.

Dědeček od té chvíle nesmírně zahořkl. Komunisty nemusel odedávna, ale teď se ještě navíc dostal do situace, v níž on, vždy korektní obchodník, uzavřel vládou garantovanou smlouvu, která se proměnila v cár papíru. V únoru 1948 podal Majer demisi a vzápětí v létě emigroval. Dědeček odešel o rok později, opět do Švédska, myslím, že s pomocí švédských diplomatů v Praze. S ním odešla i moje teta. Babička zemřela už předtím, v únoru 1948.

Máma už byla vdaná...

... a žila s námi v tátově domě na Bohdalci. Do strašnické vily se mimochodem nevrátil nikdo. Hned 9. května 1945 vytáhla Revoluční garda treuhandlera Riese i s manželkou od snídaně a v místní sokolovně je oba zastřelila. Táta s mámou se do vily vypravili, mysleli, že se s Riesovými domluví o navrácení vily, ale čekal je jen strašidelný pohled na nedopité šálky kávy a talíře se zbytky snídaně. Dům vzápětí zabrala sovětská repatriační mise. Československý sešup trvající skoro půl století začínal.

II. Kluk z Bohdalce

Říkal jsi, že se tvoji rodiče seznámili za války. Co je svedlo dohromady? Oba přece žili v docela rozdílných prostředích?

Psací stroje. To bylo tak: za války byl táta tajemníkem společenstva mechaniků a optiků, což bylo v podstatě něco jako hospodářská komora řemeslníků nebo drobných podnikatelů v oblasti mechaniky a optiky. Společenstvo pořádalo různé výstavy a na podzim 1944 – byť z dějinného pohledu to vypadá absurdně, Rusové byli už několik měsíců před Varšavou, Američané už osvobodili skoro celou Francii – se tady pořádá výstava psacích strojů. A moje máma byla za války zaměstnaná jako úřednice u firmy, která ty psací stroje vyráběla. Bylo jí pětadvacet, předváděla výrobky firmy Matouš a podívat se přišel i můj otec, kterému bylo o čtrnáct let víc, tedy devětatřicet. Máma byla hezká, takže se rozvedenému a nedostudovanému inženýrovi, kterému nacisté zavřeli techniku pár měsíců před promocí, hned líbila. On jí také, vypadal velice mladě, byla z toho láska jako trám. Po svatbě se odstěhovala k němu do domu, který si postavil na Bohdalci, a tam spolu se mnou a s mým mladším bratrem bydleli, dokud tátu nezavřeli.

Proč táta zvolil zrovna Bohdalec? To rozhodně nebyla zrovna společensky atraktivní lokalita.

Táta si svou cestu vzhůru sice vždycky řídil sám, ale stál i o rady. A někdo mu tenkrát poradil, že Bohdalec je perspektivní místo, blíž k centru než Spořilov a perspektivně že tam vyroste vilová čtvrť, na což táta vsadil. Takže v původně hodně proletářské lokalitě začal dům stavět. Byla to vilka s velkým pozemkem, jak tehdy bylo zvykem, a táta si ji zčásti projektoval sám, minimálně vše, co souviselo s elektřinou a rozvody. To pak vlastně zopa-

koval, když odešel do exilu do švýcarského Solothurnu a stavěl druhý dům.

Na Bohdalci táta nejdříve bydlel se svou první ženou a jejich dvěma dětmi, Milenou a Jardou. Rozvedli se v roce 1941. Když se oženil znovu, máma domu vtiskla ducha své původní rodiny z dob, kdy střední vrstva žila ještě příjemně pohodlně. Oba měli rádi hezké a kvalitní věci, táta navíc dbal, aby byly pořádně udělané. Vzpomínám na nádherné dřevěné schodiště...

Mimochodem, to byla doba, kdy kdekdo koketoval s komunismem, který si mnozí spojovali s porážkou okupantů. Nepřihodilo se tohle i tvým rodičům?

To věru ne. Už jsem říkal, že dědeček z máminy strany byl sociální demokrat toho druhu, který měli komunisté zapsaný na černé listině, a táta zas sice byl synek z chudé rodiny, který se dokázal vlastním přičiněním vytáhnout společensky vzhůru, ale nějaké komunistické egalitářství se mu vůbec nelíbilo. Jestli k nějaké straně tíhnul, tak k té, která by mě nepřitahovala vůbec, k národním socialistům. Ale takových bylo mezi lidmi jeho typu víc. Mezi čtyřmi stranami poválečné Národní fronty to byla pro lidi, kteří naprosto nestáli o komunismus, socialismus rovněž nebyl jejich ideálem a lidovci byli na jejich vkus příliš klerikální, vlastně jediná volba. Národní socialisté těm lidem prostě zbyli... Ovšem to komunistům nebránilo, aby se ho nepokoušeli získat.

Hned po válce, nebo po osmačtyřicátém?

V osmačtyřicátém. Lákali ho k sobě, přestože pevně hájil barvy národních socialistů. Moc by se jim hodil: měl ryzí dělnický původ, vystudoval při zaměstnání, a hlavně byl předsedou společenstva mechaniků a optiků. Takže hned na přelomu února a března 1948 za ním přišli s přihláškou do komunistické strany. Jenže on jim řekl: „Pánové, klidně tu přihlášku nechte ležet tady na stole, a pokud se za týden vrátíte, pořád tam bude ležet. Nevyplněná.“ Oni na to, aby si to pořádně rozmyslel, jenže táta si nehodlal nic rozmyšlet. Dopadlo to tak, že brzy v čele společenstva skončil sám. Zareagoval po svém: protože před časem koupil jeden elektrotechnický patent, který ještě vylepšil, pustil se v téhle době nastupující totality s vervou do soukromého podnikání!

Bylo to gesto vzdoru? Nebo špatný odhad vývoje? Co to vlastně bylo za podnik?

Neodhadl, jak moc jsou komunisté věrolomní, a věřil tomu, co před únorem 1948 hlásali: že budou podporovat drobné podnikání, tedy podniky až do velikosti padesáti zaměstnanců. Myslím, že firmu, která se jmenovala Elektron, založil ještě v roce 1947 a začal v ní vyrábět výkonné pojistky do velkých zařízení od elektráren po celé bloky ulic, na které měl patent. Myslím, že nějaké se dávaly i do trolejbusů, a táta měl právě díky svému patentu vlastně takový malý monopol na veškerou výrobu.

Geniální na tom bylo, jak jednoduše táta pojistku vylepšil. Vlastně to byl porcelánový držák s objímkami, v něm pojistka s pískem, který se několikrát pročistil, stříbrný odporový drátek, jehož lehce nadměrná zásoba později patřila k důkazům jeho zločinné činnosti, a všechno drželo pohromadě pár šroubky. Rodinu to dobře živilo, na tehdejší poměry jsme byli docela bohatí. Já ale tenkrát nevěděl, že jsme bohatší než lidé kolem, to všechno mi docházelo pomalu a postupně.

Podnik nám ovšem zároveň přinášel celou řadu trablů. Táta byl soukromník, proto jsme až do ukončení přidělového systému s měnovou reformou v roce 1953 neměli nárok na potravinové lístky. Všechno, nejen potraviny, rodiče museli kupovat mnohonásobně draž na volném trhu, jak se tenkrát říkalo všemu mimo přidělový systém. Někteří obyvatelé Bohdalce nám to ulehčovali, třeba máma mého spolužáka paní Kovářová dávala mé mámě lístky na mléko. A také kvůli tomu nám ob týden přicházel od dědečka Emila ze Švédska balík, v něm pravidelně kvalitní čokoláda i sýry, pro nás kluky od tety občas svetry s norským vzorem a pohádkové knížky s obrázky. Od té doby se mi vtiskla do paměti, i té chuťové, švédská čokoláda Marabou.

Tohle všechno bylo na Bohdalci nepochybně vidět zřetelněji než třeba na Hanspaulce...

Nebylo to zrovna buržoazní či jen středostavovské sousedství. Nedaleko dvě nouzové dělnické kolonie, jedna ve Slatinách, druhá v Sedmidomkách, což byly takové malinkaté baráčky, dole jeden pokoj s kuchyní, nad nimi maličká ložnice. Mezi kolonkami, kam nám máma zakazovala chodit, se tyčilo několik moderních domů z první republiky vystavěných kolem „elektrárny“. Vlastně to nebyla elektrárna, ale obrovský transformátor pro půlku Pra-

hy a v domech bydleli tamní technici a pár inženýrů. Vedle náš Bohdalec, kde se mísily vilky jako naše s řemeslnickými domky.

Naproti elektrárně taky byla ona obecná škola, kterou pak ve filmu proslavili otec a syn Svěrákovi. A kam jsem od první do páté třídy chodil i já.

To se ví, že jsme v tom okolí přímo vyčuhovali. Mně to chvílemi hodně vadilo, chtěl jsem ze všeho nejvíc být jako všichni ostatní.

Což není u dětí nic neobvyklého. Touha po jinakosti přichází obvykle až s pubertou...

Jak já ostatním dětem záviděl, třeba že chodí do Pionýra. Nebo na 1. máj. Průvod se scházel dole pod bohdaleckým kopcem a v tu chvíli se objevilo naše auto, táta s mámou vpředu, vzadu my s bráchou a demonstrativně jsme jeli do našeho venkovského domu na Harasov. Do Pionýra jsem se nakonec přihlásil v šesté třídě. Táta mi k tomu řekl: „Teď musíš, aby ses dostal na střední školu.“ Jenže vzápětí ho zavřeli, a tím pádem jsem na žádnou střední školu nesměl.

Aby bylo všechno ještě bizarnější, pionýrský slib jsem skládal 7. listopadu, pár týdnů potom, co tátu zatkli. Mámě už ale stačili zabavit a obstavit skoro všechny peníze a já se jí styděl říct, aby mi dala na pionýrský šátek. Což nakonec vyřešil spolužák Fiedler, který měl šátky dva. Jenže jeden z nich byl východoněmecký, takže modrý. Holt jsem zase byl odlišný, šátkovali mě modrým, a ne rudým šátkem.

Místním komunistům – a vlastně nejen místním – jste museli hodně dlouho brnkat na nervy. Přesně podle veršů Egona Bondyho – Pamatujete si, soudruzi / na ty předválečný hrůzy / kdy všechno měli jen ti druzí? Jak dlouho že se tátovi dařilo podnik udržet?

Do roku 1957. I když pár let předtím ho máma přemlouvala, ať dá podnik do družstva a stane se tam vedoucím. Jenže to by nebylo nic pro tátu, on potřeboval dělat všechno sám. A především být svým vlastním pánem. Každý den dopoledne vyřizoval účty a hospodářské věci a po obědě pak šel do dílny, kde s jedním pomocníkem a někdy i svým bratrem Františkem pracovali na těch pojistkách třeba do jedenácti v noci. Pak se vykoupal a šel spát – tohle byl tátův život. A ze všech sil stál o to, aby ho právě takový mohl vést.

Táhlo tě to jako kluka nějak k tátově práci? Fungoval pro tebe jako modelový vzor?

Netáhlo mě to vůbec. „Z Michala bude nějaký študiós,“ říkalo se u nás doma, „pořád leží jen v knihách, asi vystuduje práva nebo historii a v nejlepším případě z něj bude architekt.“ Ale můj brácha tátovu dílnu miloval. „To je praktickejš kluk, ten jednou, až komunismus přejde, firmu převezme,“ říkalo se zase o něm. Vláda skutečně snad v pěti letech uměl spustit soustruh. Zatímco já jsem jen věděl, jaké je hlavní město Britské Kolumbie.

Vlastně jsem byl dítě, které by bylo možné označit za přemoudřelé. Znal jsem spoustu věcí a rodiče mě za to chválili. Myslím, že ta chvála posilovala jednu stránku mé osobnosti, tu, která je spojena s racionálním myšlením. Je možné, že už tenkrát a pak i později to mohlo leckomu lézt na nervy. Sklon uplatňovat své znalosti nemusí být vždy nejlepší způsob, jak přispět k příjemné náladě třeba v partnerských vztazích či ve vztazích s dětmi. Je však jisté, že pro úspěch v mém povolání naopak měla tahle stránka mé osobnosti velký význam.

A s tím modelovým vzorem je to složitější. Tátu zavřeli právě v čase, kdy si dítě tyhle věci ujasňuje a – oni mi ho najednou sebrali, doslova. Vlastně jsme se nestihli dozvědět, zda si rozumíme, já jemu a on mně.

Měl jsi tenkrát nějaký sen, čím bys chtěl být, aniž jsi tušil, že se tě režim bude ze všech sil snažit o všechny sny připravit?

Od dědečka ze Švédska jsem k šestým narozeninám dostal jednu z prvních stavebnic Lego a pamatuju si, že díky ní jsem měl pocit, že by mě bavilo stavět domy. Ale jinak jsem měl takové banálně klukovské představy, že by bylo dobré být vojákem, nebo ještě lépe prezidentem. Na vojenské dráze mě lákala spíše možnost nosit uniformu s kovovými knoflíky, aspoň takové sáčko, jaké nosil náš spolužák Beneš, na prezidentství zase možnost, že bych spoustu věcí nemusel dělat, a hlavně nemusel jíst, co mi dají. Ty jsi snad nechtěl být vojákem nebo prezidentem?

Já tenkrát váhal mezi vojenskou kariérou a dráhou rentgenologa, neboť jsem zrovna byl na nějakém snímkování. Volil jsem kompromis, vojenského rentgenologa. Ale zpátky k tvému tátovi. Komunisti se rozhodli, že ho o tu firmu na pojistky připraví, protože už se jim nehodil do krámu?

To byl jen jeden z důvodů, proč tátu v sedmapadesátém zavřeli. Našli si toho na něj víc. Například soukromníkům tenkrát zvyšovali neúnosně daně, a tak jednou, snad v pětapadesátém roce, otec oznámil svým odběratelům, kteří spadali pod ministerstvo stavebnictví, že končí, protože už podnikání finančně neutáhne. Takže od ministerstva dostal dopis pro finanční správu, že jeho produkce je nepostradatelná a má dostat významnou daňovou slevu, což se také stalo. Když ho pak zavřeli, bylo dalším z bodů obžaloby, že se díky neoprávněné daňové slevě obohacoval na úkor pracujícího lidu.

Jak to s jeho firmou Elektron nakonec dopadlo?

Chvilku byla pod nějakou státní správou, pak skutečně došlo na to družstvo, kde byl ovšem vedoucí někdo docela jiný. V domě, který nám zabavili, se nějakou dobu pojistky vyráběly dál, než to všechno přestěhovali někam jinam. Ani nevím, jak a kde to skončilo.

Říkal jsi, že tátův podnik byl jen jedním z důvodů jeho zatčení. Které byly ty další?

Řekl bych, že to nejpodstatnější bylo, že táta byl vždycky svůj a nechtěl si od komunistů nechat líbit ústrky, což tenkrát byl poněkud riskantní životní styl. Začalo to nejspíš Harasovem, polosamotou, kde jsme měli zděný, dřevem pobitý letní dům. Byl to mámin dům, koupila ho v padesátém roce za peníze od dědečka Lustiga a myslím, že to bylo místo, kde prožila nejšťastnější chvíle svého života. Trávili jsme tam vždycky léto, táta jezdil za námi, já tam našel kamarády, se kterými jsem si rozuměl.

No a pak o prázdninách roku 1954 – pamatuju si ten den živě dodnes, máma zrovna upravovala oválný záhon salvií před domem – zastavil u plotu tatraplán, z něj vystoupili čtyři pánové v dlouhých kabátech, možná byly i kožené, a vytáhli nějaké legitimace. Když jeden z nich řekl: „My si to tu u vás prohlídáme, paní Andělová,“ máma jen zbledla. Prohlídli si to všude, začali v podkroví, a když končili dole v kuchyni, tak jsem jako čerstvý absolvent prvního roku povinné školní ruštiny zaslechl, jak jeden říká: „eto nět gaz, eto elektricitět, tavaryšč geněral“. Pak odjeli a ještě ten den tátovi zavolali, aby mu sdělili, že dům bude od září využíván ministerstvem vnitra pro státní tajné účely.

Jak probůh přišli zrovna na váš Harasov?

Říkalo se, že v nedaleké vsi Kanině drželo v několika tamních vilách ministerstvo vnitra politické vězně a vyslyšalo je tam, možná to tu v okolí znali. Ale nejspíš chtěli mocnému sovětskému generálovi snést modré z nebe, najít mu víkendový dům a narazili na ten náš. O kousek dál ale byla mezi stromy ukrytá mnohem výstavnější vila pana Grametbauera, kterou nejdřív přehlídli, ale i tu pak po několika měsících pro generála zabrali. A když už vnikli k nám, tak se tehdejší náčelník Hlavní správy VB plukovník, pozdější generál Janulík rozhodl, že náš dům si zabere on sám, asi aby byl co nejbliž onomu sovětskému generálovi. A v tu chvíli se táta nesmírně naštvál a šel se poradit se svými spolužáky z právnické fakulty, jak se bránit.

Počkej, práva... Kdy vlastně stihl tvůj otec ještě studovat práva, a hlavně je dostudovat po komunistickém převratu?

Studoval je stejně jako techniku při práci a promoval v roce 1950. A čistku v osmačtyřicátém přežil tak, že ve chvíli, kdy ho někdo z akčního komunistického výboru obvinil, že je reakční živel, začal bušit do stolu a křičet: „Co ty mi budeš, soudruhu, vykládat! Já jsem syn dělníka a sám vyučený dělník! A co ty jsi zač?“ Takže ho nechali nakonec dostudovat.

Zažalovat v té době ministerstvo vnitra ovšem chtělo víc než odvahu. Stalin i Gottwald sice byli po smrti, ale politické procesy u nás probíhaly v plné represivní síle. Táta přece tohle musel vnímat, ale přesto do toho šel...

Samozřejmě že do toho táta neskočil po hlavě. Po poradě se spolužákem a kamarádem z právnických studií Milošem Otáhalem a dalším spolužákem Ondřejem Felixem, který pracoval jako prokurátor, dospěli k závěru, že je to vlastně občanskoprávní spor, v němž bude táta zastupovat svou ženu a na tom není nic protiprávního. Takže se rozhodli, že Miloš Otáhal sepíše žalobu a táta ji jako zástupce mámy podá, a to taky na jaře 1955 udělal.

Dost možná že proto, že mezitím sovětský generál zmizel zpátky v Moskvě, čímž se vypařilo kouzlo možnosti být mu nablízku, neměl ani plukovník Janulík moc velký zájem tahat se zrovna o tenhle dům. Tátu si zavolali jen nějací nižší úředníci z vnitra s tím, že Janulík dům tedy vyklidí, ale až po prázdninách, protože jeho žena s dětmi nemá kam jinam jet. Což zvedlo mandle zase